

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi
VN/463/2021

1. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2022 alusta ja 30 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2023 alusta. (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Laadukkaan lastensuojelun toteuttamiseksi on välttämätöntä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa kullekin lapselle. On hyvä, että esityksessä ehdotetaan lastensuojelun asiakasmitoituksen rajaamista. On tärkeää, että mitoituksen toimivuutta arvioidaan uudelleen sen astuttua voimaan. Esityksen perusteluihin kirjattu maininta siitä, että lapselle pyritään turvaamaan sama sosiaalityöntekijä koko lastensuojelun prosessin ajan, on kannatettava, jotta lapsen ympärillä olevien turvallisten aikuisten vaihtuvuus olisi vähäistä luottamuksellisen suhteen rakentamiseksi. Mikäli mahdollista, tämä pyrkimys olisi hyvä kirjata esityksessä myös pykälätasolle.

2. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojeluviranomaisen kansainvälisestä toimivallasta (17 §), lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuusta kansainvälisissä tilanteissa (17 a §) sekä lastensuojelun tarpeen arvioinnista ulkomailla (17 b §). Selkiyttääkö sääntely rajat ylittäviä tilanteita?

-

3. Esityksessä ehdotetaan säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta ja lapsen palvelutarpeen arvioinnista (26 §). Onko ehdotettu sääntely selkeä?

26 §:än on lisätty tarkennus siitä, että lastensuojelutarpeen arviointi tulisi tehdä yhdessä lapsen ja hänen huolenpidostaan vastaavien henkilöiden kanssa. Toimintakulttuurin kehittäminen suuntaan, jossa asiakkaiden osallisuutta tuetaan, on kannatettava, sillä muutoksella voidaan vahvistaa lapsen ja hänen huolenpidostaan vastaavien henkilöiden sitoutumista, motivaatiota ja siten palvelujen vaikuttavuutta. Kyseisessä pykälässä todetaan myös, että sosiaalityöntekijän tulisi arvioida lastensuojelun palveluiden ja tukitoimien lisäksi myös niihin liittyvien muiden palveluiden tarvetta sekä ohjata lapset ja perheet tarvittaessa muiden palveluiden piiriin. Pykälässä todetaan, että sosiaalityöntekijän tulee tarpeen mukaan olla yhteydessä esimerkiksi yhteistyötahoihin tai asiantuntijoihin sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti. On tärkeää, että lapsen ja perheen tilannetta arvioidaan keskitetysti ja kokonaisvaltaisesti. Kyseisessä pykälässä tulisi tarkentaa, että sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus hyödyntää arvionsa tueksi myös lastensuojelun omana palveluna moniammatillista asiantuntijuutta 14 §:ssä määritellyllä tavalla.

4. Esityksessä ehdotetaan säädettävän tehostetusta avohuollon tukitoimesta (37 b §). Mikä on näkemyksenne sääntelyn selkeydestä suhteessa muihin lastensuojelun avohuollon palveluihin?

Lakiesityksen 37 b §:ssä säädetään, että lapselle voidaan järjestää tehostettuna avohuollon tukitoimena yksilöllistä, intensiivistä ja moniammatillista kuntouttavaa tukea kotioloissa vanhemman tai muun läheisen kanssa, jossa yhdistettäisiin useita eri palveluita lapsen ja hänen perheensä yksilöllisen kokonaistilanteen edellyttämällä tavalla. Esityksen mukaan tehostetun avohuollon tukitoimen moniammatillisen työn tavoitteista, yhteensovittamisesta, vastuunjaosta ja kestosta sovittaisiin lapsen ja perheen kanssa tehtävässä asiakassuunnitelmassa. Keskitetysti toteutettu palveluohjaus on kannatettava pyrkimys, mutta esitykseen olisi hyvä lisätä kuvaus siitä, miten tämä käytännössä toteutetaan. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida tarvetta sekä järjestää lapsen ja perheen tarvitsemat muut kuin sosiaalihuollon palvelut moniammatillisena yhteistyönä, mutta sosiaalityöntekijä ei voi tosiasiasa päättää muiden toimijoiden tarjoamista palveluista. Käytännössä palveluiden järjestäminen myös vie aikaa, mikä ei vastaa erityisesti tehostetun avohuollon tukitoimia tarvitsevien perheiden usein kiireelliseen palvelutarpeeseen lapsen sijoittamisen estämiseksi. Lastensuojelun kiinteä yhteys perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon moniammatillisten ryhmien kanssa tulisi varmistaa. Lapsen etu olisi, että lastensuojelun avohuollon toimenpiteiden päättyessä lapsen mahdollinen kontakti perusterveydenhuollon tai erikoissairaanhoidon moniammatillisiin ryhmiin voisi jatkua. Perhettä ja lapsen kannalta keskeisintä läheisverkostoa osallistavat menetelmät voivat edesauttaa tavoiteltavaa muutosta ja kannatella jo tehtyjä muutoksia.

5. Onko esityksessä ehdotettu 49 a §:n 2 momentin c-kohdan päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroitua palvelu ja sitä koskeva päätöksenteko (49 b §) sääntelyltään selkeä ja toteutettavissa käytännössä?

Esityksen mukaan kuntoutuksen aikana lasta autettaisiin tunnistamaan elämän eri osa-alueisiin liittyviä käyttäytymis-, tunne- ja ajattelumalleja, jotka aiheuttavat päihteiden käyttöä ja siihen liittyvää itsetuhoista käyttäytymistä. Lapsen erilaisten tunnetilojen, kuten ahdistuksen, vihan ja pelon, käsittely tapahtuisi psykososiaalisin menetelmin. Esityksessä olisi hyvä vielä konkretisoida, miten ja kenen toimesta soveltuvat psykososiaaliset menetelmät määritetään ja toteutetaan. Linjaukset edellyttävät myös kannanottoa vaativan sijaishuollon laitoksessa ja sen käytössä olevasta moniammatillisesta hoito- ja kasvatushenkilökunnasta sekä vaadittavasta erikoisosaamista. 49 §:ssä esitetään, että tiettyyn osa-alueeseen (esimerkiksi lasten päihdeongelmat ja eri sukupuolten erityispiirteet tai harvinaiset neuropsykiatriset oireet) olisi erikoistunut vain osa vaativan sijaishuollon sijaishuoltopaikoista. On tärkeää varmistaa, ettei synny tilannetta, jossa lapselle on entistä vaikeampi löytää soveltuva paikka, mikäli juuri kyseessä olevaa erikoistumista sisältävät paikat ovat täynnä. Hoidon vaikuttavuuden lisäämiseksi on tärkeää, että lapsella on aito mahdollisuus vaikuttaa päihdeongelman hoitamiseksi käytettävään menetelmään ja sen toteutukseen. Hoidon tavoitteiden tulee olla lapselle arjessa merkityksellisiä, hoidon sisältö hyväksyttävä ja lapsen pystyvyyden kokemusta vahvistava.

6. Esityksessä ehdotetaan erityisen huolenpidon palvelun tuottamisen keskittämistä julkisen sektorin toimijoille (60 d §). Muutokseen esitetään pitkää siirtymäaikaa vuoteen 2026 asti. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Vaativaa sijaishuoltoa tarvitsevat lapset, joilla on erityinen tai monialainen tuen tarve. Erityinen tai monialainen tuen tarve edellyttää suunnitelmallista ja tehostettua vaativaa erityisosaamista. Tehostettu vaativa sijaishuolto edellyttää toisaalta ammatillista erikoistumista ja toisaalta monialaista tiimityöskentelyä sekä useamman vuoden työkokemusta sosiaalialalta. Integroitu sote-osaaminen järjestettäisiin esityksen mukaan joko laitoksen omasta toimesta, kunnan toimesta tai yksityisten toimijoiden kanssa tehtävillä sopimuksilla. Olisi hyvä vielä tarkentaa, minkälainen resursointi niissä yksiköissä tulee olla, joissa toteutetaan erityisen huolenpidon jaksoja, jotta monialainen tuki olisi aidosti yksikön arjessa saatavilla. Tehostettuun vaativaan sijaishuoltoon tarvitaan työkokemusta omaavia työntekijöitä, joilla on erityissosiaalityöntekijän ja -sosiaalihoitajan pätevyys työskennellessä sijaishoitopaikassa ohjaajina / kasvattajina ja vastuusosiaalityöntekijöinä. Erityispätevyyksillä ja -asiantuntemuksella turvataan systemaattisemmin tutkimuksellisen tiedon ja menetelmien hyödyntäminen.

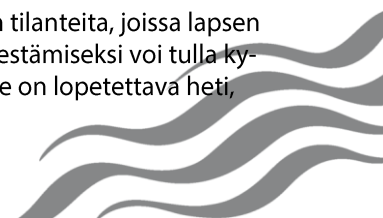
On hyvä, että esitykseen on kirjattu velvollisuus huolehtia siitä, että lapselle turvataan erityisen huolenpidon jaksolla myös lääketieteellinen arvio. On tärkeää huolehtia, että vaativassa sijaishuollossa olevilla lapsilla on samanlainen mahdollisuus saada lääketieteellistä hoitoa sekä tutkimuksia, kuin muilla lapsilla. Esityksen mukaisesti vaativasta sijaishuollosta vastaavilla yksiköillä tulee olla käytössään myös lääketieteen ja psykologian asiantuntemus, jotta esimerkiksi erityisen huolenpidon jaksoille kyseessä olevien ammattilaisten osallisuudelle asetetut velvoitteet voidaan täyttää. Erityisen huolenpidon jakson aikana 60 §:ssä tarkoitetun asiantuntemuksen omaavien henkilöiden on säännöllisesti tavattava lasta sekä osallistuttava lapsen hoidon ja kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen sekä säännöllisesti arvioitava ja seurattava asetettuja tavoitteita. Jotta edellä mainittu on käytännössä mahdollista toteuttaa, esitetään, että pykälää tarkennettaisiin siten, että vaativaa sijaishuoltoa toteuttavilla laitoksilla tulee olla 60 §:ssä tarkoitetun asiantuntemuksen omaavia henkilöitä osana henkilöstöä. Edellä mainitun asiantuntijuuden edellyttäminen osana vaativan sijaishuollon laitoksen omaa henkilöstöresurssia myös varmistaisi paremmin lakiesityksen perusteluihin nostetun ajatuksen siitä, että myös kyseisen asiantuntemuksen osalta on syytä pyrkiä pysyvyyteen.

7. Esityksessä ehdotetaan vähimmäishenkilöstömitoituksia vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluihin (59 a §). Mitoitukset porrastetaan vuosille 2022–2026, täysimääräisinä mitoitetut tulisivat voimaan vuonna 2026. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

-

8. Esityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi (68 a §). Onko sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Liikkumisvapauden rajoittamisen edellytysten täyttyessä käytännön työssä voi tulla vastaan tilanteita, joissa lapsen hengen ja terveyden suojelemiseksi lyhytaikainen kiinnipitäminen laitoksesta poistumisen estämiseksi voi tulla kyseeseen. Kiinnipitäminen puuttuu kuitenkin vakavasti ihmisen itsemääräämisoikeuteen ja se on lopetettava heti,

kun se ei ole enää välttämätöntä. Lapselle tulisi pyrkiä turvaamaan mahdollisuus tilanteen purkamiselle jälkikäteen sellaisen työntekijän kanssa, johon lapsella on mahdollisuus muodostaa luottamuksellinen keskusteluyhteys. Yleisempää pohdintaa on, ovatko lapsen oikeussuojakeinot tällä hetkellä riittävät tilanteissa, joissa hänen itsemääräämisoikeuteensa puututaan. Kaikki tilanteet, joissa itsemääräämisoikeuteen puututaan vakavasti, on kirjattava huolellisesti valvonnan ja tarkoituksenmukaisen seurannan varmistamiseksi.

9. Esityksessä ehdotetaan muutettavan luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevaa nykyistä säännöstä (69 a §) siten, että siinä säädetty kiinniottaminen mahdollistaa poliisille toimivallan lapsen kiinniottamiseksi virka-apuna. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään tarkemmin uudessa 69 b §:ssä. Onko ehdotettujen 69 a § ja 69 b § sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Esityksessä ehdotetaan poliisille velvollisuutta virka-apuun lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuneen lapsen löytämiseksi ja kiinniottamiseksi. Muutos parantaisi mahdollisuuksia tavoittaa lapsi ja palauttaa hänet lastensuojelulaitokseen. Poliisi voisi kiinnioton yhteydessä pitää lapsesta kiinni ja tarvittaessa käyttää voimakeinoja eli puuttua voimakkaasti lapsen itsemääräämisoikeuteen. Lapselle tulisi pyrkiä turvaamaan mahdollisuus tilanteen purkamiselle jälkikäteen sellaisen työntekijän kanssa, johon lapsella on mahdollisuus muodostaa luottamuksellinen keskusteluyhteys.

10. Esitys sisältää muutoksia työryhmän ehdotuksiin päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson aikana tehtävistä rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidon erityisestä rajoittamisesta (71 § ja 72 §). Millaisia vaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla näette olevan lapsen päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson toteuttamiseen?

Päätökseen perustuva lapsen rajoittaminen erityisen huolenpidon jaksolla vahvistaa lapsen oikeusturvan lisäksi myös työntekijöiden / päätöksentekijän oikeusturvaa sekä toimimisen rajoja. Tilanteet, joissa lapsen itsemääräämisoikeuteen puututaan vakavasti, tulisi pyrkiä käsittelemään jälkikäteen lapsen kanssa. Tilanteiden purkaminen myös kriisi- ja traumatyöhön perehtyneen ammattilaisen kanssa tulee olla mahdollista, mikäli lapsi ei koe mahdollisena tai riittävänä käsitellä asiaa arjessa läsnä olevien sijaishuoltopaikan työntekijöiden kanssa. Myös työntekijöillä tulee olla mahdollisuus säännölliseen työnohjaukseen.

11. Vapaamuotoiset huomiot edellä mainittuihin säännöksiin:

Esitetyt muutokset pyrkivät nostamaan lapsen keskiöön lapsen perusoikeuksien näkökulmasta. Se olisi merkittävä parannus voimassa olevaan lastensuojelulakiin nähden. Lasten ja perheiden osallisuutta ei kuitenkaan esityksessä huomioida riittävästi. On hyvä huomata, että palvelun tarvitsijoina ja asiakkaina ovat lapsen lisäksi myös vanhemmat ja usein koko perhe. Lapsen kannalta tärkeä ja luotettava lähiverkosto tulisi kartoittaa laajasti (huoltajat, isovanhemmat, kummit, sukulaiset, opettajat, naapurit jne) ja hyödyntää verkostoa koko lastensuojelun prosessin ajan. Vahvempi suuntaus varhaisen tuen palveluihin ja moniammatillisuuden vahvistaminen ovat ajatuksena kannatettavia.

Samalla kun lapsen perusoikeuksiin kajoamisesta säädettäisiin pykäläkohtaisesti täsmällisemmin, ne vahvistaisivat myös työntekijän oikeusturvaa ja nostaisivat näkyviin vaativan sijaishuollon resursointikysymykset. Lapsen perusoikeuksien toteutumisen turvaamistoimet vaativat onnistuakseen kokonaisvaltaista, huolellista arviointia lapsen yksilöllisistä tuen ja avun tarpeista sekä lapsen läheisverkoston resursseista osallistua ja/tai kannatella lasta ja hänen perhettään muutospyrkimyksissä. Tällöin arvioinnin tulisi kohdistua erityisesti lastensuojelun henkilöstöä koskeviin kysymyksiin, kuten työntekijöiden riittävyyteen, ammatillisen osaamiseen/ erityisosaamisen laatuun ja määrään, moniammatillisen tiimityön toteutumiseen, integroitujen palvelujen saatavuuteen ja lastensuojelutyön kehittämistarpeisiin. Esityksessä kuitenkin määritellään varsin vaihtelevalla tarkkuudella eri käsitteitä, kuten moniammatillisuus, asiantuntemus tai erityisosaaminen. Avoimeksi myös jää, mitä käytännössä tarkoitetaan sillä, että eri alojen asiantuntemusta tulee olla käytettävissä. Lakiluonnos on joiltakin osin epäselvä sosiaalihuollon ja terveydenhuollon rajapinnasta; mikä toimija tekee päätöksiä tai tarjoaa mitään palvelua.

Lakiesityksessä esitetään muutettavaksi 14 § 2 momenttia siten, että kunnan lastensuojelulla tulisi olla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua sekä jälkihuoltoa järjestettäessä käytettävissään sosiaalityön, lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oppimisen ja koulunkäynnin tuen, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa

asiantuntemusta. Esitetty oppimisen ja koulunkäynnin asiantuntijoiden lisäys lastensuojelutyön asiantuntijaryhmään on kannatettava. Myös pykälään lisättäväksi esitetty 3 momentti koskien eri viranomaisten monialaista yhteistyövelvoitetta on tarpeen, mutta esityksessä olisi hyvä vielä selkeästi määrittää, mitä käytettävissä oleminen käytännössä tarkoittaa. Kunnan tai kuntien asiantuntijaryhmä ei ole riittävä vastaamaan pykälän edellytykseen siitä, että mainittua asiantuntemusta olisi jokaisella sosiaalityöntekijällä aidosti käytettävissä lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeissa asioissa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Jotta pykälä toteutuisi käytännössä, tulisi asiasta olla tiukempi kirjaus ja edellyttää, että lastensuojelulla olisi käytössä alueellisten palvelurakenteiden osana moniammatillinen asiantuntemus.

Lakiesityksessä esitetään pykälään lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa todetaan, että lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon tarkoituksena on lapsen henkinen ja fyysinen suojeleminen ja lapsen vastuullisuuden ja itsenäistymisen tukeminen. Lapsen kasvua ja kehitystä tukee vaatimustason suhteuttaminen lapsen suorituskyykyyn ja valmiuksiin, ja liian korkean tai liian matalan vaatimustason asettaminen muodostaa riskin valmiuksien ja taitojen kehittymiselle, mikä saattaa johtaa oman suoritusasteen asettamisen haasteisiin vielä aikuisuudessakin. Esityksessä olisi hyvä ottaa kantaa siihen, miten lapsen vastuullisuutta voidaan tukea ja sopivaa vaatimustasoa arvioida. Arvioinnin tueksi sosiaalihuollon työntekijöillä tulisi olla lapsen psyykkiseen kasvuun ja kehitykseen erikoistuneiden asiantuntijoiden, kuten psykologien, tuki.

Lakiesityksessä tulisi ottaa vahvemmin kantaa siihen, miten sosiaalityöntekijälle järjestetään varsinkin avohuollossa mahdollisuus konsultointiin ja aitoon moniammatilliseen yhteistyöhön ja miten sijaishuoltopaikoissa moniammatillista toimintaa ja erilaisia työskentelymalleja käytännössä toteutetaan. Riittävä resursointi ja lisäkoulutus asiakastyön vaativuuteen nähden, mahdollisuudet säännölliseen konsultaatioon ja työhohjaukseen sekä läpinäkyvyys lastensuojelun ammatillisissa käytännöissä ja toimimisen tavoissa edesauttavat työntekijöiden työssä jaksamista ja sitoutumista työtehtäviin.

Lakiesityksen 50 § perusteluissa on määritelty verraten tarkasti, että tutkimustietoon perustuvalla kuntoutuksellisella erityisosaamisella tarkoitetaan, että laitoksen hoito- ja kasvatustyössä sovelletaan näyttöön perustuvia menetelmiä tai tutkimustiedon pohjalta rakennettuja työskentelytapoja, joita on nostettu myös lakiesityksen perustelutekstiin. Lakiesityksestä kuitenkin puuttuu esimerkiksi systeeminen työtapaa, jota on juurrutettu lastensuojeluun viime vuosina. Perheneuvolatyössä taas on saatu vuosikymmenien aikana hyvää kokemusta sosiaalityöntekijä-psykologi -työparityöskentelystä. Esityksen mukaan kuntoutuksellinen erityisosaaminen tarkoittaa myös sitä, että laitoksella on käytössään lapsen tarpeita vastaava psykiatrian ja päihdehuollon sekä neuropsykiatrian erityisosaamista, sekä perhetyön, monikulttuurisuuden, kehitysvammaisuuden, seksuaalirikosten, väkivalta- tai muiden erityistarpeiden osaamista, joka perustuu tieteelliseen tutkimukseen. On tärkeää huomata, että tutkimusnäyttö erilaisista menetelmistä kasvaa ja kehittyy jatkuvasti. Monialaisen osaamisen ja erilaisten tutkittujen menetelmien hyödyntäminen on lähtökohtaisesti kannatettavaa, mutta lainsäädännön tasolla olisi hyvä pidättäytyä ottamasta liian tiukasti kantaa siihen, mitkä menetelmät ovat soveltuvia. Lisäksi tulee huomioida, että valtaosa esitetyistä menetelmistä vaatii psykologista ja psykoterapeuttista osaamista, jotka tulisi lisätä esityksen perustelutekstiin vaadittavasta erityisosaamisesta, jota menetelmiä hyödyntävällä sijaishuoltopaikalla tulisi olla käytössä.

On lapsen edun mukaista, että hänelle voidaan tarjota lastensuojelun asiakkaana moniammatillista tukea tarpeen mukaan. Samaan aikaan tulee kuitenkin huolehtia, ettei lastensuojelulla paikata puuttuvia perustason mielen-terveys- ja muita palveluita, jotka tulisi tarjota osana perusterveydenhuoltoa, ja joiden avulla ongelmien paheneminen voitaisiin ajoissa puuttamalla estää. Erikoisosaamista vaativa lastensuojelu ja palvelut tulisi varata sille verraten pienelle joukolle, joka niitä todella tarvitsee, kun taas useimpien lasten ongelmiin voitaisiin saada apua perustason osaamista ja palvelujen saatavuutta lisäämällä. Kaikessa valmistelussa tulisi huomioida sote-uudistuksessa suunniteltu sosiaali- ja terveyspalveluiden integraatio ja hyvinvointialueiden rooli palveluja koordinoivana tahona.

